

EVROPSKA UNIJA V SVETOVNEM GOSPODARSTVU DANES IN JUTRI¹

Povzetek. Članek izhaja s teoretskih podlag in obravnava sedanjo in prihodnjo vlogo EU v svetovni ekonomiji s pomočjo primerjav z ZDA ter s skupino BRIK, zlasti s Kitajsko. Pri tem komentira razne scenarije o razvoju v naslednjih desetletjih. Primerja statično in dinamično velikost razlik z ZDA ter izračuna časovne distance za izbrane ključne pokazatelje, kot so BDP na prebivalca, zaposlenost, raziskave in razvoj ter inovacije. Obravnava vpliv hitro rastočih gospodarstev, kot sta kitajsko in indijsko, na velike spremembe v svetovnem gospodarstvu. Pri ohranjanju oziroma izboljševanju vloge EU v svetu poudarja inovativnost in izobraževanje kot bistvena elementa uspeha na dolgi rok.

Ključni pojmi: rast, EU, scenariji prihodnjega razvoja, konkurenčnost, strategije, položaj v svetu, inovacije, preobrazba, strukturne spremembe.

896

Uvod

Priče smo tektonskim spremembam v svetu, ki se najbolj nazorno kažejo v vzponu Kitajske in Indije. To daje misliti. Zato so se številne ustanove lotile izdelave scenarijev prihodnjega razvoja sveta. Njihov namen je, da si zagotovijo ustrezno mesto v takšnem prihajajočem svetu, kajti od tega, kako si sposobni zaznati te spremembe in jih vključiti v svoje strategije in politike, je v veliki meri odvisno, ali boš uspel zadržati, izboljšati ali vsaj zavreti erozijo sedanjega položaja v svetu.

Namen tega članka je, da pogleda, kakšen je bil položaj EU v globalni ekonomiji (tretji del), kje je Evropa danes (četrti del), kam gre (peti del) in, končno, kaj storiti, da bi bil razvoj ugoden za Evropejce in ne nazadnje za ves svet (šesti del). Teorija nas očitno uči (drugi del), da položaj posamezne države ali njihovih skupin ni odvisen samo od objektivnih dejavnikov, pač

* Dr. Marjan Svetličič, redni profesor na Fakulteti za družbene vede, Univerza v Ljubljani.

** Dr. Pavle Sicherl, znanstveni svetnik, SICENTER, Ljubljana, in redni profesor na Pravni fakulteti, Univerza v Ljubljani.

¹ Članek je sestavni del CRP projekta V5-0260, Implikacije dolgoročnih prognoz razvoja v svetu, EU in držav BRIK na slovensko strategijo odnosov s svetovnimi velesilami, ki ga financira ARRS.

pa tudi od tega, kako je politika sposobna te dejavnike izkoristiti, jih zajeti v svoja jadra.

Čeprav sva se lotila analize položaja EU v svetu bolj z ekonomskega vidika, to ne pomeni, da skušava marginalizirati druge vidike, npr. položaj v mednarodnih odnosih nasploh. Pa vendar se zdi, da – vsaj ko gre za EU – v zadnjem času kar prevladujejo politološko pravne razprave o ustavni pogodbi in zdaj novi pogodbi, da je EU precej preobremenjena s svojimi problemi in da v tej svoji introvertnosti premalo pozornosti posveča dramatičnim spremembam, ki se dogajajo okoli nje. Pomena ekonomskih razsežnost mednarodnih odnosov in položaja posameznih držav v njih se je vseskozi zelo zavedal tudi kolega V. Benko, in to ne le z upoštevanjem mednarodne politične ekonomije oz. ekonomskih znanj v mednarodnih odnosih nasploh, pač pa zlasti, ko je obravnaval evropsko združevanje.

Teoretičen okvir

Položaj države v svetovnem gospodarstvu je odvisen od objektivnih mikro- in makrodejavnikov pa tudi od politike in strategije subjektov.² Položaj EU v globalnem gospodarstvu lahko analiziramo na več načinov. Splošen okvir so teorije mednarodne menjave, ki izhajajo iz sveta pozitivne vsote, v katerem vse države, ki trgujejo, dobivajo. Integracijske teorije, temelječe na teoriji carinske unije, pravijo, da se trgovina med članicami integracij okrepi in s tem razvojni potencial članic, da pa lahko pride tudi do preusmerjanja menjave od nečlanic k članicam, kar lahko zniža svetovno blaginjo.

Teorija konkurenčnosti držav M. Porterja (1990) izhaja iz tega, da na konkurenčnost države vplivajo štiri skupine dejavnikov in dva zunanja pogoja.³ Med objektivnimi dejavniki so torej tudi dejavnik konkurence in pogoji povpraševanja, na katere lahko politika vpliva veliko bolj kot na bolj objektivna dejavnika, kot sta razpolaganje s proizvodnimi dejavniki in dobavitelji. Tudi te teorije nas učijo, da sedanji in prihodnji položaj EU v globalnem gospodarstvu nista odvisna le od objektivnih dejavnikov, pač pa tudi od politike unije, v kateri konkurenca igra nemajhno vlogo. Izhajajoč iz teh teorij Svetovni ekonomski forum in Mednarodni inštitut za razvoj menedžmenta od leta 1996 izdelujeta letna poročila o konkurenčnosti izbranih držav, ki pa, kot ugotavlja Lall (2001), v veliki meri temeljita na subjektivnih ocenah. Ugotavlja, da sta obe poročili polni metodoloških in kvantitativnih slabosti. Zato

² To je tako kot razmerje med strelo in gozdnim požarom, če parafraziram Pricheta (Prichet, 2006: 20). Čeprav lahko strela (objektivni dejavniki) povzroči požar; pa je škoda, ki jo povzroči, v kolikor se požar razširi, odvisna od vrste gozda (strategije, politike in institucij) in ne le od ožje pojmovanih vzrokov požara.

³ Dejavniki so: (1) pogoji povpraševanja, (2) razpolaganje s proizvodnimi dejavniki, (3) pogoji konkurence ter (4) razvoj dobaviteljev. Zunanja pogoja sta vloga vlade, ki lahko spodbuja ali zavira delovanje štirih delov diamanta konkurenčnih prednosti držav, ter dejavnik priljubljenosti.

meni, da sta poročili sicer zanimivi, a si ne zaslužita pozornosti, ki se jima posveča (Lall, 2001: 1519). Za našo analizo se ju ne da uporabiti, ker analizirata dežele, ne pa njihovih skupin. Zaradi ogromnih razlik med članicami EU pa je nemogoče narediti skupno oceno konkurenčnosti celotne EU.⁴

Sodobne razvojne teorije (Romer, 1986; Lucas, 1988 in 2000) poudarjajo pomen tehnologije kot endogenega dejavnika, za razliko od neoklasične teorije rasti (Sollow, 1956), ki je temeljila na tehničnem napredku. Celotna faktorska produktivnost tako postane centralnega pomena za razvoj. Bistvo teorij endogenega razvoja je, da razvoj ni zunanje določen le s stopnjami varčevanja, akumulacije kapitala, tehničnim napredkom ter količino dela, pač pa ga opredeljujejo endogeni dejavniki, kot je človeški kapital oziroma njegovo znanje ter nove tehnologije.

Povezava teorij mednarodnem menjave in rasti pa privede do zanimivega zaključka, in sicer, da so stopnje rasti odvisne tudi od stopenj rasti gospodarskih partnerjev, torej tudi od menjave med temi državami. Ben-David (1996) opaza pojav konvergence v relativnem življenjskem standardu med skupinami držav, ki jih povezujejo intenzivni trgovinski odnosi. Vivek in Vamvakidis (2005) sta na temelju analize stotih razvitih držav in dežel v razvoju (DVR) ugotovila, da ekonomski pogoji *dežel partneric* pomembno vplivajo na rast dežele, ki z njimi trguje. Ocenjujeta, da en odstotek prirastka v stopnji rasti partnerskih držav korelira z 0,8 odstotki prirasti rasti domačega gospodarstva. Pozitivni učinki na rast so večji, če trguješ s partnerji, ki imajo znatno višji bruto domači proizvod (BDP) na prebivalca. V razvitih državah pa je modro pospeševati trgovino s hitro rastočimi gospodarstvi.

Tako izbrane teorije razgrinjajo objektivne in subjektivne dejavnike, zato jim velja v analizi položaja EU v svetu posvetiti ustrezno pozornost. Še bolj pa upoštevati različne metodološke vidike, ki lahko bistveno vplivajo na mednarodne primerjave, zlasti med EU in ZDA. Te namreč kažejo, da je lahko zaradi statističnih vidikov položaj Evrope nasploh podcenjen. Razloge za podcenjenost je iskati v različnih življenjskih slogih ter pomenu, ki se pripisuje prostemu času, okolju, neenakosti, javni storitvam in podobno.

Prvo vprašanje so pomanjkljivosti v zvezi z BDP kot merilom blaginje, saj »ne vključuje tako pomembnih razsežnosti, kot so prosti čas, neenakost in okolje. BDP bi namreč morali zmanjšati za onesnaževanje, uporabo neobnovljivih virov, kar pa noben standarden statistični instrument ne upošteva« (Economist 11. februar, 2007: 70). Če ljudje niso naklonjeni neenakosti, se razkorak med ZDA in večino ostalih razvitih držav, ki imajo enakomernejšo porazdelitev dohodkov, bistveno zmanjša, so pokazali izračuni OECD. Celo več: tako prilagojen dohodek na prebivalca Francije in Nizozemske se povzpne nad ameriškega. Nemški BDP bi, upošteva je prosti čas, tako zaosta-

⁴ Po rangi indeksa konkurenčnosti rasti so članice EU uvrščajo med prvim (Finska) in 51. mestom (Poljska).

jal za ameriškim samo še za šest odstotkov (konvencionalno merjen zaostaja za 26 odstotkov). Res pa je, pravi Economist (isto tam: 70), da je prosti čas pomemben, ne more pa zagotavljati prihodnjih pokojnin. Velja tudi, da prosti čas ni vedno le »prosti čas«, saj študija Rameyja in Francisa kaže, da gre kar okoli 70 odstotkov zmanjšanja števila delovnih ur na račun povečanja števila ur, ki ga ljudje preživijo v šolah (OECD, 2006).

Tudi ameriški ekonomist R. Gordon ocenjuje, upošteva ekonomsko blaginjo (torej upošteva prosti čas) in ne le BDP, da evropska produktivnost in BDP na prebivalca v primerjavi z ZDA dejansko ne zaostajata za okoli tretjino, torej ne gre za 77 odstotkov ameriškega (kar je uradni podatek), pač pa za 82 odstotkov. Poleg tega pa razlike izhajajo tudi iz različnih življenjskih slogov. Američani namreč veliko več trošijo za klimatske naprave (hlajenje in gretje, ker imajo ostrejšo klimo), za varnost doma in v službi (več kriminala, dva milijona Američanov sta za zapahi) ter končno za transport za prihod na delo oziroma z dela. Vsi ti izdatki, ki so vključeni v BDP, so v Ameriki veliko višji kot pa v Evropi. Na tej osnovi Gordon ocenjuje, da je približno polovico razlike med BDP na prebivalca med ZDA in Evropo pripisati prav gornjim razlikam. Tako Evropa ne bi več zaostajala za 23 odstotkov za ZDA, pač pa le še za osem odstotkov (Economist, 8. februar 2003: 78).

Različne stopnje neenakosti ravno tako pomenijo, da če je stopnja neenakosti visoka, povprečnega BDP na prebivalca ne uživa večina, pač pa le majhen del prebivalstva, saj velik del kolača BDP pobere bogata elita. Takšno stanje pa na dolgi rok ni vzdržno, trdi Wolf (Financial Times 2007), saj spodkopava eno temeljnih vrednot, ki jo Američani tako radi izvažajo v svet – to so enake priložnosti. Zaradi nižjih dohodkov si revni namreč ne morejo privoščiti dobre izobrazbe. Posledično se jim tudi iz tega razloga zmanjšujejo dohodki in ne morejo izrabiti priložnosti, ki so mnogo večje, če imaš višjo stopnjo izobrazbe. Neenakost torej spodjeda načelo enakih priložnosti. Zato jih bodo morale tudi ZDA prej ali slej zmanjšati. Poleg tega pa se delavci bolj oklepajo delovnega mesta, ker bi jih izguba le-tega drago stala; to slabi fleksibilnost trga dela.

Evropa v svetovnem gospodarstvu: pogled v zgodovino

Zgodovinsko sta evropsko in ameriško gospodarstvo postala glavni ekonomski sili šele v 19. stoletju. Pred tem sta Indija in Kitajska igrali veliko pomembnejši vlogi. Njun pomen je začel slabeti šele v 19. stoletju. Vzporedno pa so Zahodna Evropa⁵ in kasneje ZDA postale najpomembnejše ekonomske sile svetovnega gospodarstva. Z letom 1913 je začel kopneti delež Zahodne Evrope, od leta 1950 pa še ZDA, medtem ko sta se v zadnjem četrtletju 20.

⁵ Zahodna Evropa po Maddisonu (2003) šteje 29 držav. Njegovi podatki so edini, ki omogočajo primerjavo skozi dve tisočletji.

stoletja začela drastično povečevati deleža Kitajske in kasneje tudi Indije.⁶ Še leta 1820 je bil delež Kitajske v svetovnem BDP višji kot Zahodne Evrope.

Glede na BDP na prebivalca je Zahodna Evropa prehitela Kitajsko in Indijo že okoli leta 1500, potem pa so ZDA zgodaj v 19. stoletju prehitele Zahodno Evropo. Kitajska in Indija sta začeli rasti hitreje šele po letu 1950. Toda njihov BDP na prebivalca je bil še leta 1973 na ravni Zahodne Evrope leta 1600.

Tabela 1: BDP na prebivalca (v mednarodnih Geary-Khamisovih dolarjih leta 1990)*

	ZDA	Zahodna Evropa	Japonska	Kitajska	Indija	Nekdanja SZ	Brazilijska
1	400	560	400	450	450	400	
1000	400	427	425	450	450	400	
1600	400	889	520	600	550	552	428
1820	1257	1202	669	600	533	688	646
1870	2445	1960	737	530	533	943	713
1913	5301	3457	1387	552	673	1488	811
1950	9561	4578	1921	439	619	2841	1672
1973	16689	11417	11434	839	853	6059	3882
2003	29037	19912	21218	4392	2160	5397	5563

Vir: Maddison, 2006.

* Geary-Khamisovi (GK) mednarodni dolarji predstavljajo metodo, ob kateri se monetarna vrednost BDP določene države konvertira v dolarje po pariteti kupne moči (PKM). Za detajle glej GGDC 2005.

Spektakularen razvoj Kitajske v zadnjem desetletju 20. in v začetku 21. stoletja je začel zmanjševati še vedno velik razkorak v BDP na prebivalca v primerjavi z Zahodno Evropo, še bolj z ZDA. Res pa je, da je zaostanek Evrope za ZDA veliko manjši, če ne upoštevamo BDP na prebivalca, pač pa na uro. Medtem ko je leta 2000 zaostanek EU-15 za ZDA po BDP na prebivalca 30 odstotnih točk (povečanje za 1 točko od leta 1970), pa je na uro le še 9 točk, torej 91 odstotkov ameriškega (Blanchard, 2004: 4).

V zadnjih treh letih pa so se zgodile dramatične spremembe v svetovnem gospodarstvu. Posledica je bila zmanjšanje deleža Zahodne Evrope v svetovnem BDP na 20 odstotkov. Kitajska in Indija sta imeli povprečno letno stopnjo rasti 6,7 odstotkov oz. 5,1 odstotkov v obdobju skoraj treh desetletij. Obenem pa so stopnje rasti BDP Zahodne Evrope in ZDA stagnirale oziroma upadle. Zgodovinsko gledano se zdi, da ti dve državi pridobivata nazaj vlogo, ki sta jo imeli v zgodnjih razvojih človeštva. Azija in Kitajska sta postali najpomembnejši središči razvoja, ki vse bolj odločilno vplivata na rast celotnega svetovnega gospodarstva.

⁶ Podrobni podatki v Svetličič in Sicherl, 2006: 694.

Položaj EU v svetovnem gospodarstvu

Vsaj trije vidiki so uvodoma pomembni: prvič velikost EU glede na BDP, drugič blaginja njenih prebivalcev in tretjič stopnja integracije v svetovno gospodarstvo.

Obseg proizvodnje EU in ZDA je bil leta 2003 skoraj identičen (9.755 milijard evrov v primerjavi z 9.728 milijardami evrov v primeru ZDA). Kitajska s 1.253 milijardami evrov po tržnih cenah znatno zaostaja. Med letoma 1960 in 2004 se je delež EU-25 v svetovnem BDP po pariteti kupne moči zmanjšal z okoli 28 odstotkov na 20 odstotkov in ZDA s 24 odstotkov na 21 odstotkov (EU 2005: 19 in 47). V istem času se je delež Kitajske v svetovni proizvodnji povečal za več kot štirikrat, čeprav z nizkih 3 odstotkov na okoli 13 odstotkov (glej sliko 4, CEPII-CIREM 2004: 20).

Ameriški BDP na prebivalca je bil leta 2003 v primerjavi z največjimi regijami v svetu z 32.900 evri (PKM) najvišji. Sledila je Japonska z 24.400 evri in EU-25 z 21.400 evri (EU, 2005: 19). Bistveno bolje pa se Evropa odreže, če pogledamo njeno globalno integracijo (odprtost) in stopnjo internacionalizacije njenih podjetij in ekonomij. To je – glede na relativno majhna gospodarstva velikega dela njenih članic – pričakovano. Podjetja iz velikih držav so namreč mnogo manj internacionalizirana; indeks transnacionalizacije je znašal leta 2003 45 odstotkov v primerjavi z 68 odstotki, ko gre za male države. Male države imajo tudi večje število transnacionalnih podjetij (Hirsch, 2005: 10).

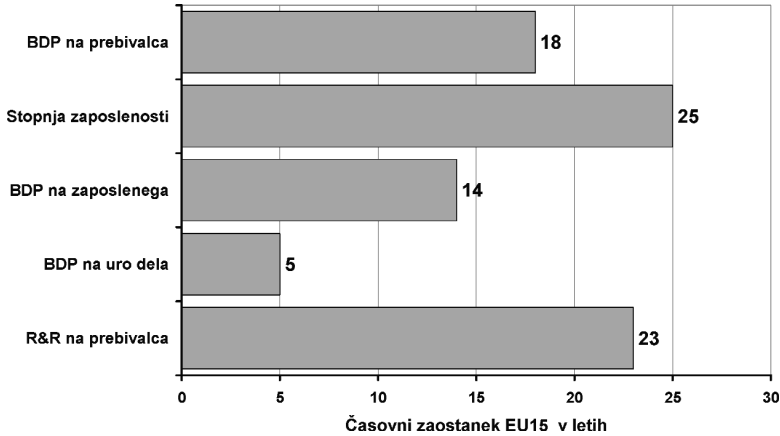
Primerjava EU in ZDA na temelju časovne distance

Sliki 1 in 2 kažeta zaostajanje EU po merilu časovne distance v letih med EU-15 in ZDA za posamezne izbrane kazalce.⁷ Tako EU-15 zaostaja v BDP na prebivalca v letu 2003 za ZDA 18 let. To kaže, da so ZDA imele raven BDP na prebivalca EU-15 v letu 2003 že pred 18 leti, to je leta 1985, zaposlenost pa leta 1978. Evropsko produktivnost leta 2003, merjena s pomočjo BDP na zaposlenega, so ZDA imele že leta 1989, produktivnost BDP na uro pa leta 1998. To je očitno posledica dejstva, da se v Evropi dela manj ur. Zaskrbljuje če je tudi zaostajanje na področju vlaganj v raziskave in razvoj (R & R), kjer so ZDA pred Evropo kar za 23 let.⁸ EU-15 za ZDA najbolj zaostaja na področju stopnje zaposlenosti in vlaganja v R & R.

⁷ *Sčasovna-distanca je posebna oblika časovne distance, ki meri razliko v času, ko dve primerjani enoti dosežeta isto raven analiziranega indikatorja.*

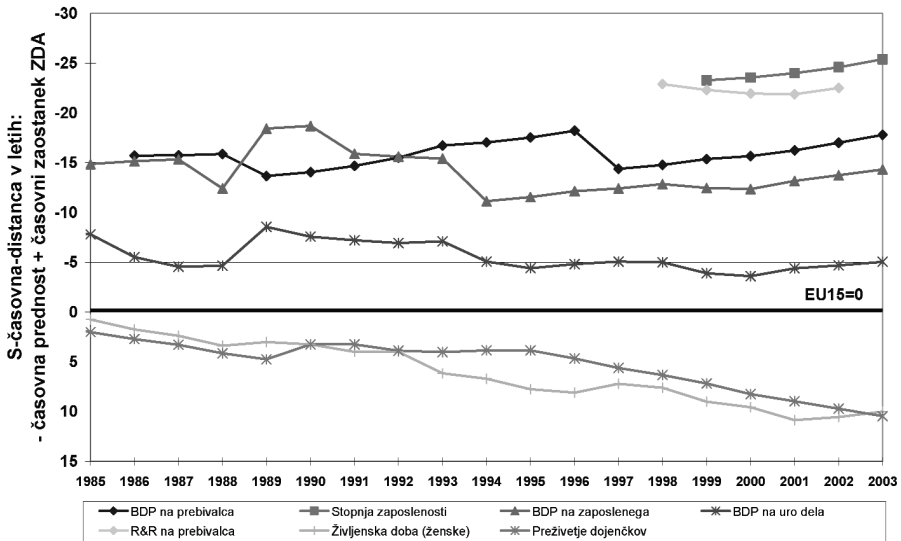
⁸ *Pomembno je poudariti, da Sčasovna-distanca ne sme biti interpretirana kot čas, ki je potreben, da bi EU-15 ujela ZDA. To je namreč odvisno od prihodnjega razvoja ene ali druge opazovane enote.*

Slika 1: Časovna distanca med ZDA in povprečjem EU-15 za izbrane kazalce v letu 2003

(- časovna prednost, + časovni zaostanek za ZDA)

Slika 2: Gibanje časovne distance med ZDA in EU-15 (povprečje) za izbrane kazalce v obdobju 1985–2003 (- časovna prednost, + časovni zaostanek za ZDA)

Slika 2 kaže trend S-časovne-distance za izbrane kazalce z dopolnilom dveh socialnih kazalcev (pričakovana življenska doba žensk in preživetje dojenčkov). Zaostanek po vseh petih kazalcih se je od leta 2000 povečeval, kar kaže povečevanje zaostanka EU-15 na ekonomskem področju. Drugačen

pa je položaj pri socialnih kazalcih. Tu EU-15 prednjači pred ZDA za okoli 10 let. Čeprav je statična mera razlike pri teh socialnih indikatorjih pravzaprav majhna, pa se s časom povečuje.

Relativno razmerje med ZDA in EU-15 pri BDP na prebivalca, ki je v letu 2003 znašalo 1,41, je mogoče dekomponirati na tri dele: razmerje v stopnji zaposlenosti je znašalo 1,11; za letno opravljene delovne ure zaposlenih je znašalo 1,13; za BDP na uro dela kot kazalca produktivnosti je znašalo 1,14. Na temelju tega statičnega merila se zdi, kot da so vse tri komponente približno enako pomembne pri prispevku k relativnemu zaostajanju EU-15 za ZDA. To je sicer numerično točno, vendar nas ne navaja na razmišljanje glede na zaželenost ali pa izvedljivost zmanjševanja razlik po posameznih komponentah. Razlike v stopnji zaposlenosti in številu delovnih ur se na kratek rok veliko težje spremenijo. To ne pomeni, da bo Evropa potrebovala 25 let, da doseže enako stopnjo zaposlenosti, kot je danes v ZDA; ta razlika je pač rezultat preteklih dogajanj. Zato je prihodnost Evrope odvisna predvsem od zagotavljanja novih delovnih mest. Moramo pa vedeti, da je stopnja rasti zaposlenosti običajno znatno nižja od stopnje rasti produktivnosti.

Drugo vprašanje pa je, ali velja BDP na prebivalca uporabljati kot prevladujoči kriterij ugotavljanja zaostanka EU za ZDA. Obseg delovnih ur je lahko stvar preferenc prebivalcev oziroma držav, ki večjo težo morda pripisujejo bodisi prostemu času bodisi dodatnemu dohodku, zato ni jasno, da bi morali glede obsega delovnih ur v Evropi slediti ZDA. Če sledimo tej predpostavki različnih preferenc in izločimo iz primerjave razliko v številu delovnih ur, potem bi se razmerje 1,41 zmanjšalo na 1,25. Tako bi se razlika bistveno zmanjšala, če jo primerjamo z razkorakom BDP na prebivalca, saj bi se razlike med ZDA in EU-15 nanašale samo na stopnjo zaposlitve in izboljšanje produktivnosti. Takšna dekompozicija s pomočjo časovne distance nam pokaže, da je najpomembnejši dejavnik pri tekmovanju Evrope z ZDA sposobnost Evrope ustvarjati več delovnih mest in boljša delovna mesta (Sicherl, intervju v Martinho, 2005).

Srednjeročne napovedi zmanjševanja zaostanka za ZDA niso obetavne

Metoda S-časovne-distance nam lahko prikazuje alternativne scenarije zmanjševanja zaostanka EU za ZDA v časovni dimenziji.⁹

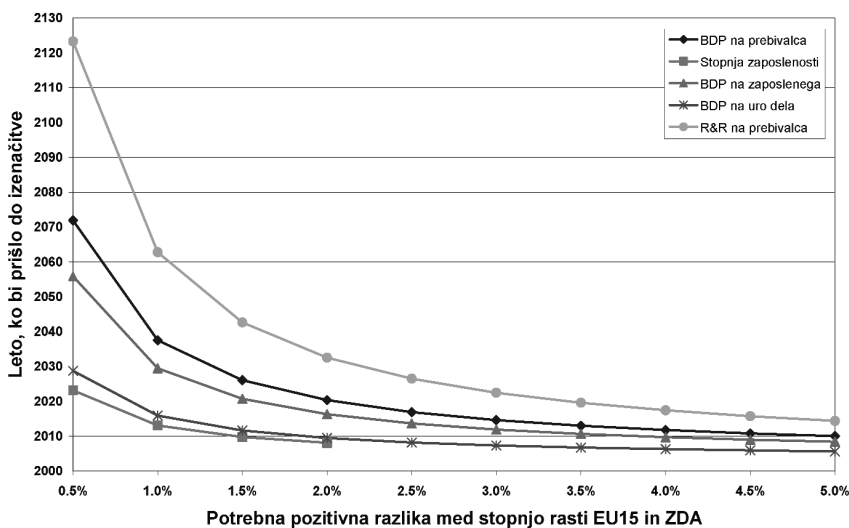
Slika 3 kaže, da je čas, potreben za konvergenco EU-15 z ZDA po različnih

⁹ Formula za čas, potreben za popolno izenačitev, je splošno znana (glej npr. Sicherl, 1973: 565):

$t_e = \ln R(0)/(r_2 - r_1)$, kjer je $R(0)$ razmerje za BDP na prebivalca med vrednostjo za ZDA in EU-15 v letu 2003, r_2 in r_1 pa sta odgovarjajoči stopnji rasti za ZDA in EU-15. Čas, potreben za izenačitev, predstavlja rezultat enostavnega izračuna, po katerem se vrednosti obeh enot izenačita pod predpostavljenimi pogoji. Čas za doseganje sedanje vrednosti ZDA (ex ante vrednost S-časovne-distance) pa dobimo, če v formuli vzamemo vrednost 0 za r_1 .

hipotetičnih scenarijih, zelo dolg.¹⁰ V preteklosti je bila večina stopenj rasti izbranih indikatorjev namreč v ZDA višja. Če ne bo prišlo do znatnih sprememb v dosežkih EU-15, bi se razlike še naprej povečevale. Če bi se na primer R & R na prebivalca povečeval v ZDA po 3 odstotke na leto in v EU po 4 odstotke (primer enoodstotne pozitivne razlike na sliki), bi se EU-15 izenačila z ZDA v tem kazalcu šele leta 2064; celo pri triodstotni pozitivni razliki bi se to zgodilo šele okoli leta 2022. Pri kazalcu BDP na prebivalca bi prišlo do izenačitve v letu 2020 v primeru, če bi letne stopnje rasti bile 4 odstotke v EU in 2 odstotka pri ZDA. Takšna razlika pa je seveda manj verjetna, ker so bile v preteklosti stopnje rasti v ZDA višje kot v EU. Očitno bi bili celo skromni scenariji dohitevanja uresničljivi le ob znatnem izboljšanju politike EU.

Slika 3: Leta, v katerih bi EU-15 ujela ZDA pod različnimi predpostavkami

* Predpostavke se nanašajo na različne pozitivne razlike med stopnjami rasti EU-15 in ZDA. Vir: lasten izračun.

Namen teh »če bi« izračunov ni izdelava zelenih oziroma možnih scenarijev, ampak v dveh poudarkih. Prvič, da je smer lizbonske strategije primerna in bi se je morali držati, da pa je težko razložiti napačne ocene glede izvedljivosti nekaterih količinskih ciljev. Tako obseg razkoraka kot pripravljenost za reforme na ravni EU in posameznih članic sta bila resno podcenjena. Drugič, realistična ocena izzivov bi lahko vodila v bolj, ne pa v manj zavzeto aktivnost vzpostavljanja ustreznega okolja za bolj inovativno in konkurenčno evropsko gospodarstvo.

¹⁰ Računi za EU-25 še niso mogoči zaradi nekonsistentnih podatkov o novih članicah za daljša časovna obdobja v preteklosti. Nekatere države takrat sploh še niso obstajale.

Dinamičen položaj Evropske unije: strukturni vidiki

Dinamično gledano sta najpomembnejša problema dva: (i) ali so obstoječe ekonomske strukture prilagojene dolgoročnim trendom 21. stoletja in (ii) ali je EU prilagojena takšnim trendom tako, da lahko izrabi priložnosti, ki jih ponuja globalizacija. EU je (še vedno) najmočnejša trgovinska skupina, čeprav začenja izgubljati tržne deleže. V obdobju 1995–2003 se je svetovni tržni delež EU (neupoštevanje notranjo trgovino EU) zmanjšal za 1,1 odstotne točke na 21,3 odstotke (ameriški celo za 2,7 odstotne točke na 13,8 odstotkov). Obenem pa se je povečal delež Kitajske, čeprav na še vedno skromnih 1,2 odstotkov (Evropska komisija 2006: 17). Leta 2005 je znašal delež EU-25 v svetovni trgovini blaga 17,5 odstotkov, ZDA malce manj (17,2 odstotkov), Kitajske pa že 8,9 odstotkov. Razveseljuje pa, da je delež EU na področju storitev bistveno višji (26 odstotkov) in kar znatno pred ameriškim (18,4 odstotkov; Evropska komisija 2006b; 1).

Tabela 2: Vloga velikih gospodarstev v globalni ekonomiji

	V svetovnem BDP				V izvozu predelovalnih izdelkov	
	Po PKM		Po tržnih tečajih			
	1971–75	2001–05	1971–75	2001–05	1971–75	2001–05
Evro območje*	21,3	15,7	20,2	21,9	21,2	18,5
ZDA	22,5	20,5	27,9	39,1	15,7	11,6
Japonska	8,0	6,7	7,5	11,6	8,5	7,4
Kitajska**	3,0	14,0	2,6	4,6	1,2	7,2

Vir; IMF, 2007; 122

* Brez notranje trgovine evro območja.

** Podatki za 1971–75 se nanašajo na obdobje 1976–80.

Očitno je, da edino Kitajska tako glede deleža v BDP in še bolj v trgovini pridobiva pomen v globalni ekonomiji. To sicer velja tudi za »stare« industrijsko razvite države, toda samo po tržnih tečajih, ne pa po kupni moči. Delež Kitajske v globalnem izvozu predelovalnih industrijskih izdelkov se je povečal kar za šestkrat, medtem ko delež evro območja in ZDA ter Japonske pada.

Dinamično gledano, nekateri tržni deleži EU rastejo, vendar ne v sektorjih, ki so šampioni sodobne rasti, kot je informacijska tehnologija (IT), ampak bolj na področju primarnih izdelkov brez goriv, kar lahko – dinamično gledano – krni potenciale rasti.¹¹ Med desetimi postavkami usklajene trgovinske nomenklature (štiri številke) z najvišjo stopnjo porasta globalnega

¹¹ Lista vsebuje podatke za 42 skupin izdelkov, pri katerih se je tržni delež v obdobju 1995–2002 povečal za prek 10 odstotkov. Podatki izključujejo trgovino znotraj EU.

tržnega deleža EU-15 (od 19 do 42 odstotkov) je kar pet primarnih izdelkov brez goriv (CEPII-CIREM 2004: tabeli 4 in 28). »To je daleč od izdelkov, ki bi iz Evrope naredili pomembnega igralca v svetovni tehnološki tekmi v družbi znanja. Položaj ni bistveno drugačen, če pogledamo dvajset najbolj dinamičnih izdelkov glede na rast tržnih deležev v primeru ZDA, ker je tudi tukaj veliko kmetijskih izdelkov.« Dejansko Evropa izgublja tržne deleže v več kot 105 izdelkih, veliko med njimi je tehnoloških (CEPII-CIREM 2004: 27). Očitno so potrebne strukturne reforme, ker je delež izdelkov visokih tehnologij v celotnem industrijskem izvozu EU-15 v letu 2003 bistveno manjši (19,7 odstotkov) kot v ZDA (28,5 odstotkov) in Japonski (26,5 odstotkov) (Evropska komisija 2005b: 19). Čeprav se trgovinska bilanca EU v izdelkih visokih tehnologij izboljšuje, je še vedno velik del trgovine EU osredotočen v izdelkih, ki niso tehnološko najzahtevnejši. Splošno gledano so tržni deleži EU v svetu manjši od ameriških, ko gre za izdelke visokih tehnologij, presegajo pa jih, ko gre za slabo in srednje tehnološko intenzivne izdelke.

Tabela 3: Svetovni tržni deleži v izdelkih po tehnološki intenzivnosti v obdobju 1998–2003 (v odstotkih)

	Visoko tehnološko intenzivni izdelki	Srednje tehnološko intenzivni izdelki	Nizko tehnološko intenzivni izdelki
EU-15	13,1	37,2	14,0
ZDA	19,9	23,8	8,4
Kitajska	2,8	4,5	17,4

Vir: Ilzkovitz et al. 2007: 52.

Na področjih najbolj razgibane rasti svetovnega izvoza je EU uspela samo zadržati, ne pa tudi povečati svojih tržnih deležev. V nasprotju z Japonsko in ZDA EU nima *razkritih primerjalnih prednost* v izdelkih visokih tehnologiji. Tako postaja ranljiva v soočanju s konkurenco hitro rastočih ekonomij (Ilzkovitz et al., 2007: 53).

Obenem pa se EU odreže zelo dobro, ko gre za drage (up-market) izdelke, ker na tem področju pridobiva znatne tržne deleže; to velja tudi za izdelke srednje kupne moči (kar seveda ni tako obetavno). Rahlo pa izgublja tržne deleže, ko gre za spodnje tržne segmente. ZDA se slabše odrežejo, ko gre za zahtevne potrošnike (up-market izdelke), znatno bolje pa, ko gre za nižje in srednje tržne segmente, kjer izgubljajo tržne deleže.

Tabela 4: Svetovni tržni deleži v manj, srednje in visoko kakovostnih izdelkih leta 2003 in spremembe v obdobju 1995–2003 (raven in spremembe v odstotkih)

Dežela	Nizko cenovni izdelki (Down-market)		Srednje cenovni izdelki (Mid-market)		Visoko cenovni izdelki (Up-market)	
	2003	spremembe	2003	spremembe	2003	spremembe
EU	12.9	-1.8	20.0	2.0	32.3	3.1
ZDA	12.0	-3.7	13.6	-4.1	17.9	0.2
Kitajska	20.4	8.1	8.2	4.6	3.7	1.5

Vir: Evropska komisija 2006a: 17.

Glavna sprememba na področju tehnološko intenzivnega sektorja v svetu je, da TRIADA (ZDA, Japonska in EU) izgublja tla pod nogami ter da se je Kitajska povzpela na drugo mesto v globalnem trgu visoko tehnoloških izdelkov. Glede na nadaljnje drobljenje verige dodane vrednosti je celo mogoče, da bi hitro rastoča gospodarstva še pospeševala pridobivanje tržnih deležev na tem področju. Dobra novica pa je, da Evropa še vedno tvori visoke deleže pri dragih zahtevnih izdelkih (up-market), ki predstavljajo kar 50 odstotkov izvoza EU-15, to je okoli ene tretjine globalnega izvoza (zaostaja le za Japonsko in je pred ZDA), in tako zavzema močni svetovni položaj v najzahtevnejših potrošniških izdelkih (CEPII-CIREM 2004: 68). Toda vzdrževanje konkurenčnosti na nekaterih področjih, kot so npr. kemični izdelki, lahko ogrozi revolucija v biotehnologiji, ki jo EU zamuja. Ta revolucija lahko temeljito spremeni položaj farmacevtske industrije v naslednjem desetletju (glej CEPII-CIREM 2004: 56).

Prihodnji položaj EU v sklopu tektonskih sprememb v svetu

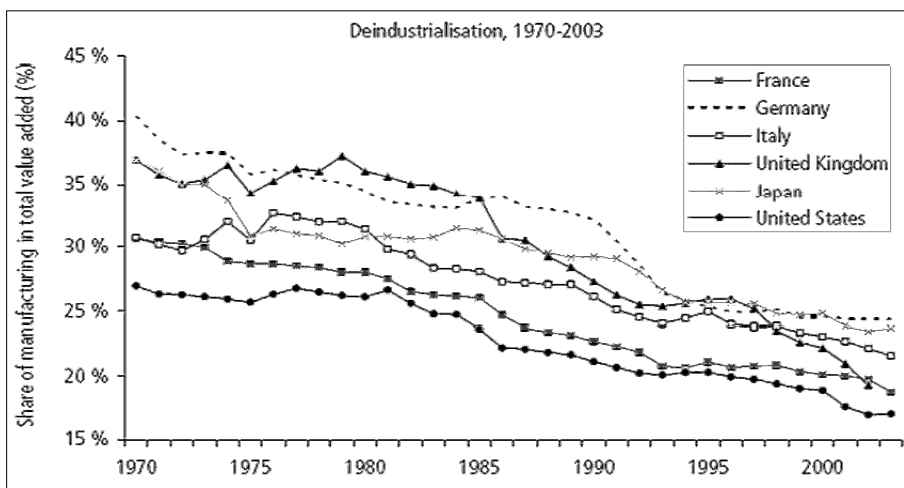
Prihodnji položaj EU v globalnem gospodarstvu je silno odvisen od sposobnosti hitrega prilagajanja novim globalnim trendom. EU je dosegala dobre rezultate na področju produktivnosti dela v obdobju 1980–1995, vendar je v obdobju 1995–2001 začela zaostajati za ZDA. Tudi na drugih področjih je bila – v veliki meri zahvaljujoč svoji dobri institucionalni strukturi, ki je dobro ustrezala pogojem, ki so prevladovali v Evropi po koncu druge svetovne vojne – uspešna.

Vprašanje, ki se zdaj vsiljuje, je, ali je evropski model, ki je tako dobro deloval v preteklosti, primeren za nove, tako močno nepredvidljive in tektonske tehnološke in ostale spremembe. Ker se zdi realneje pričakovati radikalnejše spremembe v prihodnje, je bodočnost EU v veliki meri odvisna od sposobnosti, da se na ustrezen način spopade z novimi izzivi. Zato je verjetno ključ prihodnjega razvoja Evrope prav v prilagajanju institucij na novo nastajajoči položaj hitrih in stalno se spreminjajočih velikih in nepredvidljivi-

vih sprememb. Pričakovati je, da bodo tudi v prihodnje nove dominantne ekonomije, znatno prispevale k svetovni rasti, tako kot je to bilo v preteklosti, ko so EU in ZDA znatno vplivale na celotno svetovno rast. Economist npr. predvideva (21. 10. 2006: 81), da je Azija (vključno z Japonsko) od leta 2001 prispevala svetovni rasti kar 21 odstotkov (tekoči dolarji, še več seveda v primeru uporabe paritete kupne moči). Prispevek ZDA je znašal 19 odstotkov. Na drugi strani pa je bil skupen prispevek Velike Britanije in Nemčije (upoštevaje tržne tečaje) v letu 2006 le 8 odstotkov, Kitajske pa 12 odstotkov (Calen, 2007: 51).

Na prvem mestu med izzivi strukturnih dolgoročnih trendov je spremenjen relativni položaj posameznih ekonomskih sektorjev. Zgodovinsko je bilo dominantno kmetijstvo, kasneje industrija, zdaj storitve. Delež industrije v celotni svetovni zaposlenosti se je najprej krepil ob padajočem deležu kmetijstva. Kasneje so industrijske države začele deindustrializacijo.¹² Storitve zdaj zaposlujejo kar 71,4 odstotkov vseh zaposlenih v razvitih državah (World Bank, 2007: Tabela 4.1). Staranje prebivalstva in posledično naraščajoči pomen zdravstva to še dodatno spodbujata. Pomen zdravstvenega sektorja se je namreč od leta 1970 do leta 2005 v državah OECD s petih odstotkov povzpел na devet odstotkov, v mnogih pa že presega deset odstotkov BDP (Timmins, 2007: 6).

Slika 4: Delež industrije v BDP v večjih članicah OECD v obdobju 1970–2003

Vir: Baldwin R. 2006; 15.

¹² V obdobju 1995–2005 se je delež industrije v skupno zaposlenih zmanjšal za 13,6 % (z 28,7 odstotkov na 24,8 odstotkov; World Bank 2007: Tabela 4.1).

Proces deindustrializacije je bil v Evropi hitrejši kot v ZDA, v veliki meri prav zaradi poznejše vključitve ZDA v industrijsko revolucijo in zato nižjega začetnega deleža industrije v BDP v sedemdesetih letih.

Baldwin ta proces imenuje drugo fazo prvega razpakiranja (unbundling). Globalizacija je le delno odgovorna za ta proces, saj je pomembno vlogo odigralo tudi preusmerjanje potrošnikov stran od industrijskih izdelkov in bolj k nemenjalnim storitvam, kot so na primer zdravstvo, turizem, vladne storitve itd. Ker v kmetijstvu ni več veliko zaposlene delovne sile, je šel premik k storitvam nujno na račun zaposlenih v industriji (Baldwin, 2006; 14 in 15).

»Sčasoma bo industrijski sektor¹³ na severu usahnil: ponudba se bo osredotočila predvsem na cenovno zahtevne (up-market) izdelke, ki sedaj tvorijo manjši delež svetovnega povpraševanja (34 odstotkov v obdobju 1995–2002).« Toda »težko si predstavljamo, da bi postale razvite države v celoti terciarne, ker se mnoge storitve razvijajo zahvaljujoč obstoju predelovalne industrije.«¹⁴ Zdi se, da bomo imeli v današnjih industrijsko razvitih državah vse bolj industrijo »stila Nike, to je bolj kreiranje, uvažanje in distribucijo blaga, ki ga vse manj proizvajajo« (CEPII-CIREM, 2004: 5–6). Najpomembnejši izziv torej je, kaj bo od predelovalne industrije ostalo v Evropi oziroma v sedaj industrijsko razvitih državah?

Druga najpomembnejša strukturna sprememba je počasen, toda stalen padajoči delež Evrope v svetovnem gospodarstvu, vse od vrhunca v obdobju 1870–1913 in rastočimi deleži hitro rastočih gospodarstev, v zadnjem času zlasti Kitajske in Indije in napovedih njihovega razvoja v prihodnje.

Sedanje razvite države so imele samo krajši del človeške zgodovine vodilno vlogo v svetovnem gospodarstvu. Zato tako pogosti zaverovanosti vase Američanov in Evropejcev zgodovinsko gledano nista na mestu. To velja poudariti, ker se zdi, da se prejšnja vodilna gospodarstva s hitrimi koraki vračajo na prejšnje zgodovinske položaje. To ni tako oddaljena prihodnost, saj se bistveni premiki predvidevajo že do leta 2020, ko se bodo deleži med EU-25, ZDA in Kitajsko predvidoma skoraj enakomerno razporedili.

¹³ Samo v obdobju 1998–2002 se je število zaposlenih v industriji v EU zmanjšalo s 27,8 odstotkov na 25,5 odstotkov, medtem ko so se zaposleni v storitvah povečali od 66 odstotkov na 69 odstotkov (EU, 2005b: 42).

¹⁴ Razlika med predelovalno industrijo in storitvami je vse bolj zamegljena. Samo okoli 50 odstotkov delavcev v predelovalni industriji lahko danes štejemo za »proizvodne« delavce. Obseg dodane vrednosti s strani storitvenega sektorja, ki je uresničen pri predelovalnih izdelkih, se je postopno dvigoval in sredi 90. let tvori že okoli 25 do 30 odstotkov celotne proizvodnje nekaterih držav (Pilat D. in Wölfl, A. 2005: 1 in 36).

Tabela 5: Deleži vodilnih svetovnih gospodarstev v svetovnem BDP v obdobju 2005–2020 (v odstotkih, na temelju PKM v ameriških dolarjih)

	2005	2020	Letne povprečne stopnje rasti BDP
EU 25	21.0	19.1	2.1
ZDA	20.8	19.0	2.9
Kitajska	13.7	19.4	6.0
Indija	6.2	8.8	5.9

Vir: EIU, Marec 2006, v Europe's World, 2006. *Europe's World* guide to the EU in 2020, Summer, 119.

Slabost takšnih scenarijev je, da večinoma temeljijo na »ekstrapolaciji preteklih tendenc«. ¹⁵ V osnovi predpostavljajo, da se bodo sedanje tendence nadaljevale tudi v prihodnje, česar pa zgodovina ne potrjuje. »V 80. letih je bilo moderno« na primer »govoriti o tem, kako bo hitro rastoče japonsko gospodarstvo prehitelo ameriškega, zaradi česar bi se morale ameriške institucije preoblikovati po vzoru japonskih. V prvi polovici 90. let, ko je produktivnost v Evropi rasla hitreje, se je govorilo, da bi morale ZDA preoblikovati svoje gospodarstvo po vzoru evropskega« (Eichengreen, 2007: 414). Zato avtor predlaga, da je analize med Evropo in ZDA in drugimi državami treba umestiti v »odvisnosti od aktualnih tehnoloških in organizacijskih tendenc. Strukture in institucije podedovane od poprej in posodobljene po drugi svetovni vojni so bile primernejše za majhne, ne pa za radikalne inovacije in obdobja, ko so izzivi rasti bili, kako fino uglasiti in aplicirati obstoječe tehnologije, ne pa *šivati nove, iz novega blaga*. Zasnovane so bile za doseganje omejenih ekonomskih ciljev – ekspanzije težke industrije, liberalizacija blagovnih trgov – in ne da bi izvajale ofenzivne strukturne in družbene reforme širokega dosega. Če bi prihodnja leta označevale radikalne inovacije v informacijski tehnologiji, bio- in nanotehnologiji, ki bi bile primerljive s spremembami v preteklem desetletju, potem podedovani evropski institucionalni ustroj, ki je primernejši za postopne kot pa radikalne spremembe, ne bi spodbujal ekonomske rasti in produktivnosti. Če pa je bilo preteklo obdobje izjemno in bo bodoči razvoj bolj favoriziral države z visoko sposobnostjo aplikacije, izpopolnjevanja ter razvoja obstoječih tehnologij, potem bodo podedovane evropske institucije manjše breme. Lahko bi bile celo prednost. Podobno bi bilo mogoče celo trditi, da se bo globalizacija še naprej razvijala ali pa da se pripravlja udar proti njej. Oboje bi imelo različne posledice« (Eichengreen, 2007: 415). Nekateri med analiziranimi scenariji upoštevajo takšne institucionalne dejavnike, drugi ne. Vsi pa predvidevajo dramatične

¹⁵ Ker sva nekatere scenarije prihodnjega razvoja svetovnega gospodarstva podrobneje razgrnila že v Svetličič Sichelr 2006, tu podajava le nekatera novejša spoznanja in povzemava nekatera ključne ugotovitve, ki so podrobneje razložene v omenjenem članku.

spremembe v položaju posameznih skupin držav v svetovnem gospodarstvu.

Z vidika analize položaja EU je seveda najpomembnejša ugotovitev, da se predvideva kar znaten padec deleža EU v svetovnem BDP, večji kot v ZDA. To pa zato, ker predvidevajo trikrat nižjo stopnjo rasti EU-25 od predvidene kitajske. Da bi se izognili vse pogostejšim reakcijam na takšen razvoj svetovne ekonomije in globalizacije iz arzenala ekonomskega nacionalizma, ki išče krivce za krhanje konkurenčnosti domačega gospodarstva predvsem v zunanjih vzrokih, v globalizaciji, v hitro rastočem kitajskem in indijskem gospodarstvu, je treba dodati, da vzpon Kitajske ne gre na račun sedanjih najrazvitejših gospodarstev, pač pa da celotno svetovno gospodarstvo raste. Res pa je, da so stopnje rasti različnih delov sveta različne, zato se spreminja njihov relativni položaj, toda ne enih na račun drugih, saj se svetovna proizvodnja stalno veča. To je skladno z »železnim zakonom« primerjalnih prednosti D. Ricarda, ki pravi, da je mednarodna menjava/sodelovanje koristno za vse države, kar pa seveda ne pomeni, da za vse enako. Vse različne prognoze, čeprav z malo različnimi ocenami, predvidevajo hitro približevanje Kitajske in drugih porajajočih se gospodarstev sedanji dominantni vlogi ZDA in EU v svetovnem gospodarstvu. Z vidika Evrope pa je spodbudno, da se predvideva enake stopnje rasti dohodkov na prebivalca kot v ZDA, čeprav bodo siceršnje evropske stopnje rasti zaostajale za ameriški. Na ta način bi se zavrlo zaostajanje realnega EU BDP na prebivalca (evro področje) za ameriškim iz l. 1985 (Cotis, 2005).

Tabela 6: Maddisonove prognoze rasti BDP na prebivalca in BDP (v mednarodnih dolarjih leta 1990)

	2001		2030		Povprečne stopnje rasti 2001–2030	
	BDP	BDP p.c.	BDP	BDP p.c.	BDP	BDP p.c.
Zahodna Evropa	7550	19256	11964	30503	1.6	1.6
ZDA	7965	27948	15851	44286	2.39	1.6
Kitajska	4570	3583	16504	11174	4.51	4.0
Indija	2003	1957	8630	6103	5.16	4.0
Svet	37194	6049	89480	11689	3.06	2.3

Vir: Maddison 2005.

Če hoče Evropa zavreti padanje svojega relativnega položaja v svetovnem gospodarstvu, se mora lotiti sprememb v dejavnikih, ki danes tvorijo najpomembnejše gonilne sile rasti produktivnosti oziroma rasti. V preteklosti so to bili tehnologija in ostali dejavniki skupne faktorske produktivnosti (SFP), kar se je odvijalo v pospešeni globalizaciji in odpiranju gospodarstev

nasploh. V takšnem okolju se je spreminjal tudi relativni pomen dejavnikov konkurenčnosti s pridobivanjem pomena znanja in fleksibilnosti vzporedno s porastom pomena storitev v gospodarstvih razvitih in vse bolj tudi porajajočih se gospodarstev. V prihodnje ne bo odločilna le tehnologija, pač pa tudi povezovanje med panogami v klustre z namenom, da se doseže ekonomija aglomeracije in mrežnega povezovanja. Te povezave pa se bodo vse bolj širile zunaj kroga razvitih držav, saj OECD predvideva selitev centrov gospodarske rasti v smeri hitro rastočih gospodarstev. Centri rasti bodo vse bolj infrastrukturno pogojeni, kot so Silicijsva dolina, singapurska regija, Bangalore in podobno (glej Julius, 1999: 177; podrobnejša razgrnitev OECD-scenarija v Sicherl in Svetličič, 2004: 420–424).

Ob nespremenjenih populacijskih politikah in staranju prebivalstva zdaj OECD predvideva upočasnjevanje stopenj rasti evro območja z 2 odstotkov v obdobju 2000–2005 na 1,9 odstotkov v drugi polovici tega desetletja, na 1,3 odstotke v obdobju 2010–2020 ter na 0,9 odstotkov med letoma 2020 in 2030. To bo povečalo, ne pa zmanjšalo razkorak v dohodkih na prebivalca med EU (od 30-odstotnega zaostanka na skoraj 38-odstotnega), ker se predvideva bistveno hitrejša stopnja rasti v ZDA kot v EU (OECD, 2005: 1 in 4).

Tudi Svetovna banka predvideva porast svetovne ekonomije s 35 trilijonov ameriških dolarjev (2005) na 75 trilijonov vrednosti BDP leta 2030 (stalni tečaji in cene). To ne pomeni bistveno hitrejših stopenj rasti, kot smo jim bili priča v preteklih 25 letih. Toda sedaj bo njihova gonilna sila rasti v deželah v razvoju (DVR) s 4,2 stopnjami rasti v primerjavi s tistimi v razvitih državah v višini 2,5–3 odstotke. Zaskrbljujoče pa je, da tudi Svetovna banka predvideva, da bo usihanje stopenj rasti v EU hitrejša kot v ZDA, in sicer malo nad oz. pod 2,3 odstotke. Z vidika vodenje strateške ekonomske politike je pomembno, da se bo dohodek DVR na prebivalca povzpел s sedanjih 4.800 na 11.000 ameriških dolarjev ali na raven, kakršno imajo sedaj Čehi in Slovaki. Kitajci in Mehičani bodo živeli na ravni današnjih dohodkov Špancev (Svetovna banka, 2007: xiii, 85 in slika 2.15). To samo podkrepi realistične napovedi Goldmana Sachsa (glej argumentacijo za takšen realizem v Svetličič in Sicherl, 2006), da bo že leta 2009 letno trošenje držav BRIK (Brazilija, Rusija, Indija in Kitajska) višje od sedanjih vodilnih industrijsko razvitih držav, že leta 2025 pa bo kar dvakrat in leta 2050 kar štirikrat višje od danes šestih najbolj razvitih držav (glej sliko 2 v Svetličič in Sicherl, 2006: 696). To je lahko zelo dobra novica za EU, seveda s predpostavko, da se pravočasno zave takšnega premeščanja centrov dinamike razvoja svetovnega gospodarstva, izraabi svojo močnejšo in rastočo integracijo v svetovno trgovino, in tako izkoristi priložnosti na hitro rastočih trgih. Ameriški delež zunanje trgovine v BDP je namreč precej nižji od deleža EU in še pada (Evropska komisija, 2005b: 4). Tudi teorija predvideva, da lahko to pozitivno vpliva na rast članic EU (glej teoretični okvir).

Takšno odprto globalizacijsko usmeritev podpirajo tudi Shellovi scenariji razvoja svetovnega gospodarstva do leta 2025, saj se prav pri scenariju »zastav« oziroma ekonomskega nacionalizma evro območje slabo odreže.¹⁶ Cena zapiranja vrat pred globalizacijo je malo višja od evropske le še v ZDA, toda na kar znatno višjih predvidenih stopnjah rasti.

Tabela 7: Globalni scenariji stopenj rasti 2005–2025, tržni tečaji dolarja ZDA

Scenariji	Stopnje rasti (v %)		
	Evro območje ¹⁷	ZDA	Kitajska
Odprta vrata	2.8	3.8	8.4
Nizka stopnja zaupanja	2.1	3.1	7.4
Zastave	1.8	2.3	6.7
Razlika	1.0 (35 %)	1.5 (39 %)	1.7 (20 %)

Vir: Shell 2005: 175.

Očitno je, da postaja uresničevanje lizbonske strategije odločilno za vzdrževanje še toliko bolj, kolikor želi EU okrepiti svoj položaj v svetu. Najslabši bi bil scenarij zapiranja, podleganja populistični politiki nacionalnih šampionov pod izgovorom obrambe pred globalizacijo. Zato je treba javnosti jasno predstaviti implikacije takšne politike, ki so Evropo v preteklosti že drago stale.¹⁸ Treba je povedati, da dvoletna politika zavzemanja za globalizacijo za druge in proti globalizacijski politiki, ko gre zate, ne more vzdržati na dolgi rok. Ne more se tranzicijskih držav ali DVR prepričevati, naj odpirajo vrata kapitalu iz razvitih držav, ko pa se to zgodi, četudi trenutno še bolj marginalno, se v ZDA in Evropi pojavi niz pomislekov. Pa četudi so ti npr. lepo zapakirani v zastavo strateških interesov pred nevarnostjo prodora državnih skladov ali podjetij z uvajanjem zlatih delnic na evropski ali nacionalni ravni. Včasih odklonilen odnos diši skoraj po rasizmu. Ko pa so evropska državna podjetja (na primer francoska) vlagala v DVR ali v druge države, pa ni bilo nobenega problema. Protiglobalizacijski udar je kot nalezljiva bolezen, ki preti, da preraste v epidemijo in končno pandemijo. Ta se lahko na koncu koncev konča z veliko krizo, z drastičnim zmanjšanjem obsega mednarodne menjave. Tovrstna opozorila, čeprav zvenijo dramatično, dejansko to niso, saj javnomnenjske raziskave jasno kažejo, da je klima v sedanjih industrijsko razvitih državah zelo antiglobalizacijska. V niti eni anketirani drža-

¹⁶ Glej podrobnejši opis scenarijev v Svetličič in Sicherl 2006: 696–698 in seveda v Shell 2005.

¹⁷ Predpostavljalo se je nespremenjeno članstvo v Evro klubu, čeprav se bo verjetno povečalo (Shell, 2005: 180).

¹⁸ R. Sally, direktor European Centre for International Political Economy iz Bruslja, trdi, da »je zgodovinsko evropska integracija napredovala, ko je imela liberalno politiko do sveta, in se upočasnjevala, ko je zdrsnila v protekcionizem« (Atkins in Baunds, 2007: 3).

vi (FT / Harrisova raziskava) niso bili prepričani, da je globalizacija njihovi državi dala več pozitivnih kot negativnih učinkov. Negativna mnenja so močno prevladovala (malo manj v Nemčiji, ki je bolj izvozno integrirana kot druge anketirane države: Velika Britanija, Francija, Španija, Italija in ZDA). Povsem očitno je, da ljudje v globalizaciji vidijo krivca ali izgovor za domače razslojevanje, za rastoče domače neenakosti, za relativno nižje obdavčitve bogatih, za padajoči del plač v BDP ob strašansko visokih, galopirajočih plačah menedžerjev. To se jasno ponazarja tudi v stališču anketirancev, ki močno podpirajo, da naj bo eden od ciljev EU prosta konkurenca. Zato ne prese-neča, da so se anketiranci izjemno močno opredelili za omejevanje plač menedžerjev in za davčne reforme, s katerimi bi bolj obdavčili najbogatejše (Giles, 2007: 2).

Na nevarnost, da se usmeritve za uresničevanje lizbonskih ciljev razrahlja-jo, poudarjanje krepitve vseh dejavnikov, ki krepijo produktivnost od inovira-nja, vlaganja v raziskave in razvoj, pa tudi sproščanje trga dela med drugim opozarjajo sklepi CEPIL-CIREM, ki izrecno poudarjajo krepitev tehnoloških kapacitet kot odločilnega razvojnega dejavnika EU v povezavi z razvojem držav BRIK. Takšen zaključek jasno izhaja tudi iz podatkov o poglobljanju tehnološkega zaostajanja EU-15, ki se kaže v gibanjih skupne faktorske pro-duktivnosti (SFP).

Tabela 8: Skupna faktorska produktivnost ZDA in EU-15 v obdobju 1980–2000 (v odstotkih)

	80. leta	90. leta	1990–1995	1995–2000
EU-15	1,45	1,04	1,36	0,72
ZDA	0,91	1,06	0,74	1,39

Vir: Blanchard 2004: 11.

Očitno so nihanja, toda dolgoročno se zdi, da Evropa zaostaja, zlasti če upoštevamo možne razloge, ki ležijo za zgubljanjem prednosti na tem po-dročju. Čeprav so ocene neenotne, se zdi, da konvergirajo mnenju, da šibkej-ša uporaba informacijske tehnologije krepí zaostanek Evrope za ZDA.

Evropske države se v predvidenih scenarijih najslabše odrežejo, če pride do nadaljnega tehnološkega zaostajanja ali stagnacije v EU ob nastanku več-jih družbenih in političnih kriz v hitro rastočih državah. Tudi v scenariju teh-nološkega statusa quo bi ob družbeni krizi v državah BRIK prišlo do margi-nalizacije EU. Sklep je, da je razvoj EU v veliki meri odvisen prav od njenih tehnoloških sposobnosti in razvoja v hitro rastočih gospodarstvih. Najboljše rezultate bi EU dosegla po scenariju, po katerem bi hitro rastoča gospodarst-va hitro lovila sedanje razvite države in bi EU tehnološko dohitevala ZDA, ker bi tak razvoj pomenil vzajemen napredek vseh udeležencev. V interesu

EU je torej napredek novih hitro rastočih gospodarstev, kajti le v takšnem scenariju bi imeli stabilno Evropo brez problemov na jugu. To znova dokazuje pogosto pozabljen ali prezrt klasičen teoretičen zaključek, da so mednarodni ekonomski odnosi koristni za vse.¹⁹ Očitno je, da EU ne more obdržati, kaj šele povečevati tržnih deležev na hitro rastočem svetovnem trgu, če »zamudi tehnološki vlak 21. stoletja« in ne reformira trga blaga in dela, vključno z reševanjem problem staranja prebivalstva in demografije nasploh. Prebivalstvo je namreč eden temeljnih dejavnikov gospodarske rasti. Ni namreč mogoče pričakovati, da bi lahko hiter tehnološki razvoj nadomestil negativne demografske trende v EU.²⁰ Na vsak način pa bo EU lahko vsaj blažila populacijski problem z liberalnejšo politiko imigracije. Tehnološko zaostajanje ali korak nazaj k zaščiti – protekcionizmu ali če Evropa le stabilizira obstoječi tehnološki položaj v svetu, medtem ko bi hitro rastoča gospodarstva konvergirala, bi marginaliziralo EU. Scenarij zaostajanja bi EU prinesel specializacijo v netehnološko intenzivnih industrijskih vejah z močno kulturno identiteto (prestižni izdelki ali celo kmetijsko-prehranski artikli). Scenarij prosperitete pa pomeni, da bi EU v svoja jadra zajela družbo znanja in konsolidirala svojo industrijo (glej CEPII-CIREM 2004: 15, 23, 97).

Splošni zaključek vseh scenarijev možnega razvoja svetovnega gospodarstva je, da je položaj EU v veliki meri odvisen od njenih lastnih naporov, od pospeševanja tehnološkega razvoja in izobraževanja, od politike in strategije oziroma uspešnega delovanja ustanov ter končno od uspešnega razvoja drugih delov sveta, zlasti hitro rastočih gospodarstev. Vsem scenarijem je skupno, da bi poseganje po kratkoročno tako privlačnih protekcionističnih zdravilih, klicanju na barikade ekonomskega nacionalizma poglobljalo (in ne reševalo) problem stagnacije oziroma zaostajanja EU za najbolj dinamičnimi deli sveta. Probleme rastočih neenakosti znotraj držav je treba iskati vzroke drugje kot v globalizaciji, ker le-ta lahko k temu prispeva le majhen delček, glavni vzroki so notranji. Toda kratkoročno naravnani politiki se pač težko uprejo skušnjavi, da bi krivca poiskali zunaj sebe, na primer v globalizaciji, in s tem le prikrivajo lastne slabosti neukrepanja ali slabe politike in strategije. Najboljše rezultate je mogoče dosežati prav z nadaljnjim odpiranjem in krepitvijo mednarodnega ekonomskega sodelovanja in usklajevanja politik nasploh. Višja stopnja integracije EU in drugih delov sveta je svetla točka, ki bi Evropi omogočila, da okrepi svoj položaj v svetu.

¹⁹ Zanimivo je, da je V. Benko podobno ugotovil tudi za proces evropskega združevanja, ki »ga ne velja razumeti kot neke vrste 'zero sum game' med nacionalno državo in naddržavno entiteto« (1997: 200).

²⁰ Za primer lahko navedem zaključke raziskave A. Burgerja (2007) *Slovenija 2050, ki lepo kažejo, da bodo stopnje rasti slovenskega gospodarstva od leta 2022 dalje padle na nekaj nad en odstotek. Vzroki so: upadanje števila prebivalstva na 1,9 milijona l. 2050 in njegovo staranje (starejši od 50 let bi tvorili kar 31 odstotkov vseh prebivalcev).*

Sklepi in predlogi

Zmagovalci »jutrišnjega« sveta bodo tisti, ki se bodo znali v pravem trenutku odzvati in se prilagoditi tektonskim spremembam na svetovnem trgu, in tisti, ki bodo uspeli zaznati pravo smer teh sprememb. Oblikovanje Kitajske in Indije kot glavnih svetovnih igralcev je danes tako dramatičnega pomena, kot je bil nastop Nemčije v 19. in ZDA v 20. stoletju. Preoblikuje se namreč celotna geopolitična karta sveta (NIC, 2004: 9). Kje v teh premikih od ameriškega 20. stoletja k azijskemu 21. stoletju se bo znašla Evropa, je v veliki meri odvisno od Evropejcev. Zdi se kot, da bo Kitajska zamenjala ZDA kot motor svetovne rasti (Prestowitz, 2005). Zato je danes odločilnega pomena, da Evropa »odkrije« Kitajsko in ostala hitro rastoča gospodarstva kot nove velike priložnosti, tako kot jo je Marko Polo pred približno 800 leti Kitajsko, in se otrese bojazni, da hiter razvoj teh gospodarstev ogroža njen razvoj.

Prihodnji položaj EU bo tako odvisen od:

- njene sposobnosti v svoja jadra ujeti nov tehnološki napredek in skladno okrepiti svoje znanstveno-tehnološke sposobnosti;
- okrepiti sodelovanje s hitro rastočimi državami oziroma »zavzeti« tri milijarde novih potrošnikov, o katerih govori Prestowitz (2005);
- spoznanja, da je preseljevanje dela industrij v manj razvite dela sveta dolgoročna nezaustavljiva tendenca in je noben protekcionizem ne more zaustaviti. To pa ne pomeni opuščanje vse industrije, pač pa le njeno bistveno preoblikovanje ob rastoči *storitvenizaciji* in povezovanju industrijskih dejavnosti s storitvami;
- sposobnosti reformirati trg dela v smeri fleksibilne varnosti in sprostiti migracijsko politiko;
- spoznanja, da je globalizacija bolj priložnost in manj grožnja, in se tako izogniti ekonomsko-nacionalističnim reakcijam, okrepiti politično enotnost ter »prilagoditi institucije pričakovanim tektonskim spremembam, ki terjajo nov tip ustanov« (Eichengreen, 2007).

Če Clintonovo razpravo o tem, kako naj se ZDA odzovejo na »jutrišnje« spremembe, parafrazirava na prilagajanje EU prihajajočim spremembam, lahko rečeva, da gre za »razpravo, ali bomo objeli te spremembe in oblikovali delovna mesta jutrišnjega dne ali pa se upirali tem spremembam, v upanju, da lahko zadržimo 'včerajšnjo' strukturo« (Shapiro, 2002: 16).

Najini izračuni so jasno pokazali, da EU bistveno zaostaja za ZDA na številnih področjih in da obeti za hitro dohitevanje niso rožnati. Če hoče EU spremeniti takšne linearne projekcije, so potrebne bistvene spremembe sedanje strategije in politike. Odločilno bo, da se le te usmerijo od prepogostih poskusov plavanja proti toku v plavanje s tokom sprememb. Konkretno to pomeni:

1. Spodbujanje konkurence, ne pa njeno erozijo²¹ na vseh področjih doma in v svetu, in njenega varovanja ob zmanjšanju obsega administriranja.²²
2. Preusmerjanje od prevladujoče evrocentristične politike ukvarjanja predvsem z lastnimi problemi v bolj navzven naravnano strategijo ukvarjanja s svetovnimi tendencami in odzivanjem nanje.
3. Nadomeščanje defenzivne politike glede globalizacije s proaktivno politiko lovljenja priložnosti v svoja jadra v cilju krepitve konkurenčnosti. Baldwin (2006: 19) jasno govori o korelaciji med evropsko konkurenčnostjo in globalizacijo.
4. Okrepiti svoj položaj v svetu s krepitvijo svoje mehke moči,²³ kot je npr. slog življenja, pa tudi fleksibilnost, prilagodljivost, podjetništvo, mreženje (skrite povezave)²⁴ in ne nazadnje kot globalnega zakonodajalca ozioroma kreatorja standardov.²⁵ Evropski socialni model lahko kompenzira takšno povečano fleksibilnost z zagotavljanjem več stabilnosti in lahko, na dolgi rok, z naraščajočimi dohodki pridobi več podpornikov tudi drugod po svetu. Sedaj je takšna podpora dokaj šibka.²⁶ Toda Landanburu (2006: 33) jasno opozarja, da »EU nikoli ne more pridobiti sposobnost oblikovati svetovnih dogodkov, če ni pripravljena plačati dodatne stroške ali v obliki finančnih sredstev ali v obliki institucionalnih ali političnih reform«.
5. Več vlaganj v R & R in izobraževanje²⁷ ter tako pospeševati produktivnost in odpiranje novih delovnih mest; zagotavljanje novega mesta na trgu

²¹ Zadnja reforma pogodbe (2007) na žalost lahko privede prav do rahljanja ostrine konkurence v EU.

²² Ocenjuje se, da bi Evropa lahko dvignila svojo produktivnost in rast za 27 odstotkov, če bi se otresla škodljivih pravil. V manj razvitih državah so ti odstotki še bistveno višji: v Indiji na primer 61 odstotkov, Braziliji 43 odstotkov, manj pa v ZDA z 12 odstotki. (Beardsley in Farrell, 2006).

²³ Nye (2002 in 2004) jo opredeljuje kot sposobnost dobiti, kar hočeš, s pomočjo prepričevanja ostalih, da sprejmejo tvoje cilje.

²⁴ Te vsebujejo izmenjavo informacij, ocenjevanje, izkoriščanje znanja po svetu, sodelovanje s sodelavci, potrošniki in dobavitelji itd. Delovna mesta, ki vsebujejo takšne aktivnosti, tvorijo namreč že med 25 in 50 % vseh zaposlitev (manj v DVR, več v razvitih državah) (Beardsley in drugi, 2006).

²⁵ Evropska pravila postajajo v vse večji meri vzor drugim na primer na področju okoljevarstva, mobilne telefonije, avtomobilizma itd. – tako za države kot mednarodne organizacije (Buck, 2007: 9). Zato ne preseneča, da J. M. Barosso trdi, da je EU morda najpomembnejša normativna sila na svetu, kar ni bilo prej značilno niti za ZDA, niti za Rusijo, niti za Kitajsko. EU postavlja standarde, merila (Buck, 2007: 4–5).

²⁶ Američani sicer prevladujoče gledajo na EU pozitivno (39 odstotkov), toda kar 35 odstotkov neopredeljenih lahko zaskrbljuje. Še bolj pa lahko skrbi, da je problematika EU na glavnih TV-mrežah precej obrobna; le odstotek svojih poročanj so v obdobju 2000–2007 predstavljale zgodbe iz EU (EU Comm., 2007: 37). V Afriki se na EU gleda kritično. Pripisuje se ji, da se večinoma ukvarja s svojimi problemi. Evropski model in vrednote imajo le majhen vpliv. V Aziji in Pacifiku vidijo v EU bolj trgovinsko silo in političnega akterja ter vodilnega dajalca pomoči. Mediji vidijo EU kot akterja, ki ustvarja globalno socialno zakonodajo. Dobro pa je, da Kitajci visoko cenijo pomen EU in ocenjujejo, da se bo njena vloga še okrepila.

²⁷ Blanchard meni, da je sistem visokega izobraževanja v mnogih evropskih državah mediokriteten in da to lahko ovira prihodnji razvoj (2004: 32).

zahtevnejših izdelkov in »nikeizacije« in »storitvenizacije« industrije ter doseganja višje stopnje zadovoljstva potrošnikov z reševanjem njihovih problemov in ne prodajanjem izdelkov in storitev. Vse to se zdijo neizogibni megatrendi.

6. Še bolj odprto strategijo sodelovanja s svetom, zlasti s krepitvijo sodelovanja z najhitreje rastočimi gospodarstvi, hkrati pa biti pripravljen tudi na morebitne politike ekonomskih nacionalizmov.

Brez tako zastavljenih usmeritev bi lahko EU drsela na rob svetovnih dogajanj in bi začela zaostajati ali se bi celo dezintegrirala.²⁸

LITERATURA

- Atkins, R., Baunds A. (2007): EU needs careful nurturing to flourish. Financial Times, June 2.
- Baldwin, R. (2006): Globalisation: the great unbundling(s), Prime minister Office, Economic Council of Finland.
- Barroso, J. M. (2007): J. Peterson interviews the European Commission President, 17 July. <http://www.eu-consent.net/content.asp?ContentId=1442>, 20. 11. 2007.
- Beardsley, in Farrell (2006): Regulation that's good for competition. The McKinsey Quarterly, 1. 7. 2006.
- Beardsley, S. C., Bradford C. J. in Manyika J. M. (2006): Competitive advantages from better interactions. The McKinsey Quarterly, 21. Nov., Member Edition.
- Ben-David, D. (1996): Trade Convergence among Countries. Journal of International Economy, Vol. 40, No. 3-4, pp. 279-298.
- Benko, V. (1997): Znanost o mednarodnih odnosih, FDV, Ljubljana, 304 str.
- Blanchard, O. (2004): The Economic Future of Europe, NBER Working paper 10310, Cambridge, February.
- Buck, T. (2007): Standard bearer; how EU exports its laws. Financial times, July 10.
- Burger, A. (2007): Projekcije gospodarske rasti Slovenije do leta 2050, mimeo, CMO, FDV, Ljubljana.
- Callen, T. (2007): PPP Versus the Market; Which Weight Matters? Finance & Development, IMF, March pp. 50-51.
- Cotis, J-P. (2005): Going for Growth, Economic Policy Reforms, OECD, Press conference London, 1 March.
- Economist, (2003): Economic Focus: Chasing the leader, February 8th., str. 78.
- Economist, (2006): Grossly distorted picture. London, 11.2.
- Eichengreen, B. (2007): The European economy since 1945: coordinated capitalism and beyond. Princeton Univ. Press, New Jersey 08540.

²⁸ »Če dana regionalna integracija ni sposobna novih kreacij ali se odzivati na krize, lahko razpade; če pa se odziva s sklicevanjem na prejšnje strategije, doseže stanje stabilnega samovzdrževanja« (Schmitter, 2002:21).

- European Commission (2005a): Facts, figures and future prospects. RTD Info, August, No. 46, pp. 19–21.
- European Commission, Directorate General (2005b): Rising International Economic Integration; Opportunities and Challenges, September.
- European Commission (2006a): Global Europe competing in the world. A contribution to the EU's Growth and Jobs Strategy. External Trade, 4 October.
- European Commission (2006b): Global Europe; Facts and Figures, Brussels okt., Press Information Service. http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/october/tradoc_130366.pdf, 21. 11. 2007.
- European Commission (2007): External Perceptions of The EU, 19 April, Brussels. Internal Document.
- EU (2005): Key facts and figures about Europe and Europeans European Communities.
- Europe's World (2006): Europe's World guide to the EU in 2020, Summer, pp. 118–125.
- CEPII-CIREM (2004): European industry's place in the International Division of Labor: Situation and prospects., Paris. Report prepared for the Directorate-general for Trade of the European Commission by Fontagné L., Fouquin M., Gaulier G., Herzog C., and Zignago S., July.
- GGDC (2005): Groningen Growth and Development Centre and The Conference Board, Total Economy Database, August, <http://www.ggdc.net>.
- Giles, C. (2007); Globalisation generates dark thoughts. Financial Times, 23. julij 2007 str. 2.
- Goldstein, A., Pinaud N., Reisen H. and Chen X. (2006): The Rise of China and India. What's in it for Africa? OECD Development Centre.
- Hirsch, S. (2005): Internationalization, Distance Barriers and Home Country Size, lessons from the World Investment Report, AB Insights, Vol. 5, No. 4, pp. 8–12.
- Iizkovitz, F., Dierx A. Kovatcz V. and Sousa N. (2007): Steps towards a deeper economic integration: The Internal Market in the 21st century. A contribution to the Single Market Review. European Economy, Economic Papers, January.
- IMF (2007): World Economic Outlook 2007. Spillovers and Cycles in the Global Economy, Washington D.C., April.
- Julius, D. (1999): Policy Drivers for a Long Boom in The Future of the Global Economy; Towards a Long Boom?, OECD Publications, OECD, Paris, pp. 167–194.
- Lall, S. (2001): Competitiveness Indices and Developing Countries: An Economic Evaluation of the Global Competitiveness report. World development, Vol. 29, No. 9, pp. 1501–1525.
- Landaburu, E. (2006): Hard facts about Europe's soft power. Europe's World, Summer, pp. 30–33.
- Lucas, R. (1988): »On the mechanics of economic development. « Journal of Monetary Economics 22. no. (July): 3–42.
- Lucas, R. Jr. (2000): Some macroeconomics for the 21st century. Journal of Economic Perspectives, Nashville, Tennessee, Vol. 14, No. 1, pp. 159–168.
- Maddison, A. (2003): The World Economy: Historical Statistics. OECD Development Centre. Paris.

- Maddison, A. (2005): World Development and Outlook 1820–2030: Its Implications for Energy Use. Evidence Submitted to the House of Lords, 20 February 2005, London, <http://www.ggdc.net/>.
- Maddison, A. (2006): Historical Statistics for the World Economy: 1–2003 AD, <http://www.ggdc.net/>
- Maddison, A. (2007): Historical Statistics for the World Economy: 1–2003 AD, <http://www.ggdc.net/maddison/>.
- Martinho, G. (2005): Interview with Pavle Sicherl in the Semanario Economico, Lisbon, 18 March 2005.
- National Intelligence Council (NIC) (2004): Mapping the global future; Global Future Report of the National Intelligence Council's of the NIC's 2020 project. Pittsburgh, December, p. 13.
- Nye, J. (2002): The Paradox of American Power; Why the World's only Superpower can't go it Alone. Oxford University press. New York.
- Nye, J. (2004): Soft Power The Means for Success in World Politics, Cambridge M.A.Public Affairs US.
- OECD (1999): The Future of the Global Economy; Towards a Long Boom?, OECD Publications, Paris.
- OECD (2005): Economic Survey of the Euro Area, July, OECD Publications, Paris.
- OECD (2006): The Changing Nature of Manufacturing in OECD Countries. DSTI/DOC(2006)9. By Pilat D., Cimper A., Olsen K., Webb C.
- Pilat, D. and A. Wölfl (2005): Measuring the interaction between manufacturing and services, dsti/doc(2005)5, 31-May, OECD, Directorate for science, technology and industry, STI Working paper 2005/5.
- Porter, M. E. (1990b): The Competitive Advantage of Nations. New York: The Free Press.
- Prestowitz, C. (2005): Three billion New Capitalists. Basic Books, New York.
- Prichett, L. (2006): The Quest Continues. Finance & Development, March, Vol. 43, No. 1.
- Ramey, V. in Francis N. (2006): In a Century of Work and Leisure. NBER Working Paper No. 12264, NBER, May, Cambridge.
- Romer, P. (1986): Increasing returns and Long term Growth. Journal of Political Economy, 5, pp. 1002–1037.
- Schmitter, P. (2003): Neo-neo-functionalism. In: A. Wiener and T. Diez (eds.), *European Integration Theory*, Oxford University Press.
- Shapiro, A. C. (2002): Foundations of Multinational Financial Management, John Wiley&Sons Inc.
- Shell International Limited (2005): Shell Global Scenarios to 2025.
- Sicherl, P. (1973): Time Distance as a Dynamic Measure of Disparities in Social and Economic Development, *Kyklos*, XVI, Fasc. 3.
- Sicherl, P. in Svetličič M. (2004): Slovensko dohitevanje razvitih. Kdaj in kako. Teorija in praksa, let. XII. Št. 1–2, str. 418–439.
- Sollow, R. (1956): A Contribution to the Theory of Economic Growth. Quarterly Journal of Economics, February, pp. 65–94.

- Svetličič, M. in Sicherl P. (2006): Kitajci prihajajo: grožnja ali priložnost. Teorija in praksa, let. 43, št. 5–6, str. 690v715.
- Timmins, N. (2007): Global health spending outstrips GDP growth. Financial times, July 19.
- World Bank (2007): Global Economic Prospects 2007; Managing the Next Wave of Globalization. Washington DC.
- Wolf, M. (2007): Why America will need some elements of welfare state. Financial Times, 12. 2.